

УДК 351:69(477)

Є. О. Юрченко, аспірант кафедри економічної політики та менеджменту Харківського регіонального інституту Національної академії державного управління при Президентові України, заступник голови Сумської районної ради

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Аналізується функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю, зокрема досліджено сучасний стан організаційного та правового механізмів, визначено фактори впливу на механізми контролю. За результатами дослідження дається оцінка функціонування системи державного архітектурно-будівельного контролю та пропонуються практичні заходи щодо поліпшення державного архітектурно-будівельного контролю в Україні.

Ключові слова: державний архітектурно-будівельний контроль; механізми державного архітектурно-будівельного контролю; організаційний механізм; правовий механізм.

The current state analysis of the architectural and building control mechanisms in Ukraine is revealed in the article. In particular the current state of organizational and legal frameworks is investigated. The significant factors which exert an impact on control mechanisms are determined. According to the research results the evaluation of the architectural and building control current state was made. Practical measures for improving the mechanisms of state architectural and building control in Ukraine are also suggested by the author.

Key words: state architectural and building control; state architectural and building control mechanisms; organizational framework; legal framework.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Від належного функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю залежить забезпечення якості, надійності, безпечності та міцності об'єктів будівництва, що безпосередньо впливає на безпеку життя й здоров'я громадян під час будівництва та експлуатації будівель і споруд, отже, потрібно визначити сучасний стан функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю, що здійснюється Державною архітектурно-будівельною інспекцією та її територіальними органами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Проблематиці функціонування системи державного архітектурно-будівельного контролю як у теоретичному, так і в практичному плані приділяли увагу такі науковці: К. Городненко, Є. Захаров, А. Матвійчук, Г. Мацюк, І. Миронець, Б. Муромцев, О. Рибак, В. Ромасько, А. Серих, Н. Трофуненко, М. Шульга та ін. Зазначені вчені досліджували різноманітні аспекти державного регулювання будівельної галузі в контексті контрольних функцій держави, водночас функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю на сучасному етапі досліджено недостатньо, ще потребує додаткового вивчення та аналізу сучасного стану практичного функціонування організаційного та правового механізмів державного архітектурно-будівельного контролю в Україні.

© Є. О. Юрченко, 2013

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання) – проаналізувати сучасний стан функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю, визначити негативні та позитивні фактори, що впливають на систему державного архітектурно-будівельного контролю, за результатами дослідження дати оцінку функціонування організаційного та правового механізмів державного архітектурно-будівельного контролю.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Державний архітектурно-будівельний контроль в Україні діє у встановленому нормативно-правовими актами порядку. Система державного архітектурно-будівельного контролю складається з органів, що беруть участь у державному архітектурно-будівельному контролі, суб'єктів будівельної галузі, громадськості. Вона функціонує завдяки відповідним методам і механізмам, практично державний архітектурно-будівельний контроль реалізується в комплексі заходів. Значний вплив на функціонування організаційного механізму державного архітектурно-будівельного контролю мають такі його складові: адміністративна, кадрова, внутрішньокорпоративна, мотиваційна, контрольна.

Проаналізуємо ефективність організаційного механізму в діяльності Державної архітектурно-будівельної інспекції та її територіальних підрозділів, оскільки вона є суб'єктом державного архітектурно-будівельного контролю. Організація роботи Державної архітектурно-будівельної інспекції України (далі – ДАБІ) та її територіальних органів здійснюється на принципах підконтрольності, підпорядкованості та підзвітності Президенту України, Кабінету Міністрів України, Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Голова Держархбудінспекції України здійснює загальне керівництво та координує роботу керівників територіальних органів, видає накази в межах своєї компетенції, є повноважним представником ДАБІ України в органах державної влади та місцевого самоврядування; призначається на посаду Президентом України [1]. Дорадчий орган інспекції – колегія ДАБІ України, яка заслуховує звіти за результатами роботи інспекції та її територіальних органів як за певними напрямками, так і в цілому. За результатами засідання колегії приймаються відповідні рішення. Керують територіальними підрозділами начальники регіональних інспекцій, які відповідно організовують основну роботу інспекцій на регіональному рівні, видають накази в межах своєї компетенції.

Організація діяльності територіальних органів побудована шляхом підпорядкування прямим керівникам вищого рівня, паралельного підпорядкування посадовим особам, на яких нормативно-правовими актами покладено безпосереднє виконання інших організаційних функцій. Майже кожен територіальний орган має офіційний веб-сайт, на якому розміщено інформацію з публічним доступом. Внутрішньоорганізаційні комунікаційні зв'язки між структурними підрозділами органів державного архітектурно-будівельного контролю безпосередньо впливають на ефективність здійснення державного архітектурно-будівельного контролю.

Не всі працівники інспекції мають відповідне технічне забезпечення та ресурси для належного виконання функцій державного контролю. Відсутній регламент оперативного обліку потрібної для роботи інформації між структурними підрозділами, відділами контролю за будівництвом з юридичним, дозвільним та ліцензійним відділом тощо. Крім того, бракує єдиного порядку накопичення, збирання та обміну службовою інформацією органами державного архітектурно-будівельного контролю, що негативно впливає на ефективність її отримання посадовими особами для службових потреб. З метою розвитку організаційного механізму державного архітектурно-будівельного контролю слід здійснити оптимізацію внутрішньоорганізаційних комунікативних зв'язків органів державного архітектурно-будівельного контролю та впровадити службові відносини між працівниками інспекції.

На нашу думку, структура органів державного архітектурно-будівельного контролю потребує певних змін. Зокрема, необхідно створити відділ боротьби з корупцією (відділ внутрішньої безпеки) в Державній архітектурно-будівельній інспекції України та її територіальних

органах. Створення такого підрозділу сприятиме запобіганню та протидії корупції в органах державного архітектурно-будівельного контролю. Для зменшення рівня корупційних ризиків слід також запровадити ротацийну систему для керівників територіальних органів ДАБІ України. Крім того, необхідно збільшити кількість осіб, що безпосередньо здійснюють державний архітектурно-будівельний контроль, державних інспекторів. Це сприятиме збільшенню кількості планових та позапланових заходів контролю, їх якості й результативності, дозволить створити систему взаємозамінності у разі відсутності інспекторів (лікарняний, відпустка, підвищення кваліфікації тощо).

Водночас відділи з контролю за будівництвом територіальних інспекцій, на нашу думку, потребують уведення посади спеціалістів з юридичних питань або закріплення спеціалістів юридичного відділу за такими підрозділами. Юридичні відділи інспекцій мають велике навантаження й не спроможні належно виконувати постійний супровід роботи відділів з контролю за будівництвом, оскільки ведуть претензійно-судову роботу, поточну роботу з підготовки постанов про накладення штрафів, супроводу наказів по інспекціях тощо.

На ефективність діяльності органів державного архітектурно-будівельного контролю впливає рівень взаємодії з правоохоронними органами, іншими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування – зовнішньокомунікаційні зв'язки. Так, 2011 р. з метою здійснення заходів прокурорського реагування інспекції державного архітектурно-будівельного контролю до органів прокуратури спрямували 39 матеріалів перевірок, з яких 7 справ в Одеській, по 5 справ у Луганській, Тернопільській та Хмельницькій областях, 4 справи у Миколаївській області, 3 справи у м. Києві, по 2 справи у Закарпатській та Чернігівській областях, по 1 справі у Дніпропетровській, Запорізькій, Полтавській, Херсонській, Черкаській областях та в м. Севастополі. Решта інспекцій до органів прокуратури матеріали не направляла [2]. Критерієм оцінки взаємодії виступає кількість матеріалів перевірок, спрямованих до органів прокуратури, на вжиття заходів реагування, водночас слід зазначити, що до органів прокуратури подаються лише матеріали перевірок проблемних об'єктів контролю. Рівень взаємодії з органами Міністерства внутрішніх справ зазнав позитивних зрушень із внесенням змін до нормативно-правових актів. Наприклад, органи внутрішніх справ сприяють у встановленні власників об'єктів будівництва та у примусовому доставлянні правопорушників для складання матеріалів реагування. Але ще є проблемні питання щодо взаємодії, зокрема це стосується тривалого терміну очікування відповідей на запити. Взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування перебуває на належному рівні, зокрема налагоджено зворотний зв'язок, від органів влади надходить інформація про самовільно збудовані об'єкти, відповідно реагують органи державного архітектурно-будівельного контролю.

Проаналізуємо ефективність кадрового забезпечення. Для здійснення державного архітектурно-будівельного контролю посадовим особам інспекцій надано суттєві владні повноваження щодо суб'єктів містобудівної діяльності. На кінець 2011 р. чисельність Держархбудінспекції України становила 76 штатних одиниць, територіальних органів – 1337 одиниць [2]. Станом на 24 січня 2013 р. в Державній архітектурно-будівельній інспекції України працювало 77 осіб із 79, передбачених штатним розкладом. Середній вік працівників – 42 роки, серед працівників апарату Держархбудінспекції України 2 мають науковий ступінь, 3 особи здобули післядипломну освіту за напрямками підготовки “Державне управління” та “Державна служба”. За освітою керівний склад Інспекції складається з інженерів-будівельників – 8 осіб, юристів – 2 особи, інша освіта – 7 осіб. З них магістрів державного управління – 2 особи [3]. Критерієм оцінювання в цьому напрямі може слугувати наявність фахової та післядипломної освіти, професійний досвід. Таким чином, професійних державних управлінців у керівництві маємо лише 10 %, натомість 30 % керівного складу не мають профільної освіти з питань державного архітектурно-будівельного контролю.

У 2011 р. Держархбудінспекцією України проведено ряд комплексних перевірок діяльності територіальних органів, у ході яких здійснено перевірку стану кадрової роботи, зокрема в Запорізькій, Дніпропетровській, Чернівецькій, Луганській, Івано-Франківській областях. Виявлено окремі випадки призначення на посади осіб, які не мають вищої освіти, або призначаються на посади особи, які не мають відповідної профільної освіти [2]. Така проблема існує й на місцях. Перевірками у 2011 р. встановлено випадки повної відсутності вищої освіти посадових осіб територіальних органів, що не відповідає вимогам чинного законодавства про державну службу та не сприяє належному виконанню посадових обов'язків [Там само].

Негативний вплив мають високі корупційні ризики, з якими стикаються посадові особи в повсякденній роботі. Проблемне питання – недовіра кадрового резерву та просування по службі здібних і перспективних фахівців. Мають місце випадки призначення на посади людей за особистою лояльністю та відданістю керівнику, неякісна корпоративна культура всередині колективу. Зазначені проблеми можна розв'язати шляхом створення якіснішого добору фахівців та запровадження електронної системи оцінки претендентів на зайняття посад, що унеможливить вплив керівництва на результати тестування. Необхідно впровадити обов'язкові кваліфікаційні освітні вимоги до керівництва та фахівців інспекцій, які здійснюють безпосередній будівельний контроль.

Проаналізуємо рівень ефективності чинного правового механізму. Останнім часом містобудівне законодавство зазнало стрімкого розвитку та оновлення, зокрема створено систему нормативно-правових актів, які містять прозорі умови створення об'єктів будівництва, разом з тим встановлено суворі штрафні санкції за порушення містобудівного законодавства. Поліпшення потребують технічні нормативно-правові акти, державні будівельні норми та правила в частині їх адаптації до міжнародних стандартів і технічних кодексів. Непоодинокі випадки руйнації об'єктів будівництва під час виконання робіт [4, 5] свідчать про необхідність підвищення уваги органів державного архітектурно-будівельного контролю до деяких аспектів перевірок об'єктів будівництва, зокрема потрібно підвищити увагу до контролю за дотриманням технології та організації будівельного виробництва, дотримання проектних рішень, якості робіт з технічного та авторського нагляду на об'єктах будівництва, контролю за прихованими роботами тощо. Доцільно передбачити інспекційні перевірки за графіком відповідності до етапів будівництва. Слід розробити і впровадити єдиний порядок визначення розміру штрафних санкцій для громадян залежно від об'єкта будівництва, пом'якшувальних та обтяжуючих обставин правопорушень, затвердити його наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

Нормативно-правовими актами не передбачено, яким чином посадовим особам визначати розмір штрафу за правопорушення у сфері містобудування, що створює додаткові корупційні ризики. Необхідно внести зміни в Порядок виконання підготовчих робіт та Порядок виконання будівельних робіт, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) “Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт” № 466 від 13.04.2011 [6], в частині обов'язкової попередньої перевірки достовірності поданих даних та місця майбутнього будівництва на предмет виявлення самочинного будівництва, та внести зміни в частині відмови в реєстрації декларації або в наданні дозволу на виконання будівельних робіт у разі порушення містобудівного законодавства до усунення цих порушень. Також треба внести зміни до Порядку прийняття завершених будівництвом об'єктів, затвердженого Постановою КМУ “Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів” № 461 від 13.04.2011 [7], у частині обов'язковості підсумкових перевірок під час реєстрації документів щодо готовності об'єктів до експлуатації. Слід також внести зміни до Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю, затвердженого

Механізми державного управління

Постановою КМУ “Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю” № 553 від 23.05.2011 [8], в частині здійснення обов’язкових перевірок об’єктів будівництва органами державного архітектурно-будівельного контролю за графіком перевірок для основних етапів будівництва. У Законі України “Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності” № 208/94-ВР від 14.10.1994 [9] слід передбачити відповідальність за самовільну зміну цільового призначення введених в експлуатацію об’єктів будівництва, що зменшить кількість випадків використання будівель та споруд за нецільовим призначенням.

Проаналізуємо рівень ресурсного забезпечення. Ресурсне забезпечення органів державного архітектурно-будівельного контролю здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. На діяльність Державної архітектурно-будівельної інспекції України та її територіальних органів у 2012 р. передбачено 89,8191 млн грн, зокрема загальний фонд 83,0691 млн грн, з них 47,6052 млн грн на оплату праці, 4,5172 млн грн на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, спеціальний фонд становить 6,750 млн грн, з яких видатки розвитку 677,3 тис. грн [10]. У 2011 р. бюджетом було передбачено 82,9665 млн грн, зокрема загальний фонд 66,3521 млн грн, з них 46,2274 млн грн на оплату праці, 1,4055 млн грн на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, спеціальний фонд – 16, 6144 млн грн, з яких видатки розвитку 989,0 тис. грн [11]. Тож, як бачимо, незначне збільшення бюджету на утримання органів державного архітектурно-будівельного контролю та незначний розмір видатків розвитку спеціального фонду негативно впливає на діяльність органів державного архітектурно-будівельного контролю України.

Державною архітектурно-будівельною інспекцією водночас уживаються заходи, спрямовані на покращання фінансового забезпечення. У 2013 р. на потреби Держархбудінспекції України передбачено 83,539 млн грн. При цьому не забезпечено фінансування покладених на інспекцію функцій щодо знесення самочинного будівництва, ринкового нагляду, розроблення реєстру дозвільних процедур та придбання ліцензійного програмного забезпечення (загалом на суму 36,340 млн грн). Готуючи бюджетний запит до проекту державного бюджету на 2013 р., Держархбудінспекція України вийшла з пропозицією щодо фінансування в розмірі 191,959 млн грн, яка була узгоджена за результатами погоджувальних нарад із Міністерством фінансів України на рівні 92,476 млн грн [3]. Отже, як бачимо, нині державний бюджет неспроможний забезпечити потрібні видатки для повноцінної діяльності органів державного архітектурно-будівельного контролю. Середній розмір заробітної плати основної посадової особи, яка безпосередньо здійснює державний архітектурно-будівельний контроль – головного державного інспектора з контролю за будівництвом територіального органу складається з окладу, до якого додається надбавка за ранг, за вислугу років та преміювання і в середньому становить приблизно 1,6 тис. грн на місяць, а середній розмір заробітної плати керівника територіального органу дорівнює приблизно 4,0 тис. грн на місяць [12].

Не передбачено соціальний захист посадових осіб, службове житло, обов’язкове страхування життя та здоров’я. Забезпечення службовими приміщеннями покладено на керівників територіальних підрозділів. Не всі територіальні органи користуються службовими приміщеннями державної та комунальної форми власності. Є випадки, коли службові приміщення орендуються у суб’єктів будівельної галузі, організацій замовників, виконавців будівельних робіт або проектних організацій, що створює передумови для корупції та вибіркового застосування законодавства у разі виявлення порушень. Транспортне забезпечення територіальних органів не дозволяє належним чином виконувати поставлені державою завдання. Такий стан негативно впливає на результативність будівельного контролю й не дозволяє оперативно виявляти порушення містобудівного законодавства.

Розглянемо вплив стану економіки на ефективність функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю. Стан економіки держави та її розвиток впливає на всі сфери суспільного життя, на соціальний розвиток, морально-психологічний стан громадян, рівень добробуту суспільства. Стан економіки впливає також на ефективність функціонування органів державного архітектурно-будівельного контролю. Запроваджені Президентом України економічні реформи зазнали значного позитивного впливу в частині оновлення містобудівного законодавства, спростили погоджувальні й дозвільні процедури в будівництві та врегулювали велику кількість проблем у сфері державного архітектурно-будівельного контролю.

Проаналізуємо вплив менталітету українського суспільства на ефективність функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю. Термін “менталітет” тлумачиться як глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості; сукупність настанов, нахилів індивіда чи соціальної групи мислити, відчувати і сприймати світ певним чином [13]. Український менталітет має специфічні форми сприйняття світу, зокрема щодо впливу на ефективність функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю можна зазначити такі негативні напрями, як правовий нігілізм, він виражається в думках пересічного громадянина, що закон прийнятий не з метою його виконання, а для того, щоб його обійти. Переважна частина суспільства сприймає корупцію не як негативне соціальне явище, а як звичайну річ. Трапляється низький рівень правової свідомості та морально-етичних якостей, що пояснюється історичним розвитком суспільства та іншими факторами. Зазначені негативні характеристики української ментальності необхідно враховувати і в покращанні механізмів державного архітектурно-будівельного контролю. Проаналізувавши вплив корупції на ефективність функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю, ми визначили високий рівень корупційних ризиків, що трапляються у функціонуванні всіх заходів державного архітектурно-будівельного контролю, зокрема під час виконання дозвільних процедур, перевірок, припинення правопорушень, притягнення до відповідальності, введення об'єктів в експлуатацію та під час ліцензійних процедур [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Механізми державного архітектурно-будівельного контролю України функціонують досить ефективно, натомість можуть функціонувати ефективніше за умови врегулювання проблемних факторів, які негативно впливають на діяльність механізмів державного архітектурно-будівельного контролю. На ефективність функціонування впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Актуальними залишаються проблеми недостатнього рівня ресурсного забезпечення органів ДАБІ України та мотивації посадових осіб органів контролю, високий рівень корупційних ризиків. На діяльність механізмів державного архітектурно-будівельного контролю значно впливають такі зовнішні фактори, як стан економіки, політична ситуація, менталітет українського суспільства, негативне соціальне явище – корупція. Механізми державного архітектурно-будівельного контролю врегульовані на законодавчому рівні й потребують детальнішого врегулювання на етапах безпосередньої реалізації функцій контролю службовцями Державної архітектурно-будівельної інспекції та її територіальних органів.

Список використаних джерел:

1. Про Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 439/2011. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/439/2011/print1332852326416685>.
2. Інформаційно-аналітичні матеріали (звіт) про виконання у 2011 році Державною архітектурно-будівельною інспекцією України покладених на неї завдань [Електронний

Механізми державного управління

ресурс] : Довідка засідання колегії Державної архітектурно-будівельної інспекції України 26.01.2012 р. – Режим доступу : <http://www.dabi.gov.ua/collegia.shtm>.

3. Інформаційно-аналітичні матеріали (звіт) про підсумки роботи Державної архітектурно-будівельної інспекції України та її територіальних органів у 2012 році та виконання Плану роботи Державної архітектурно-будівельної інспекції України на 2012 рік [Електронний ресурс] : Довідка засідання колегії Державної архітектурно-будівельної інспекції України 24.01.2013. – Режим доступу : <http://www.dabi.uss.gov.ua/collegia.shtm>.

4. В Одесі рухнувся строящийся супермаркет, под завал попали люди [Електронний ресурс] : Главред от 04.01.2013. – Режим доступу : <http://www.glavred.info/archive/2013/01/04/160518-2.html>.

5. Из-за чего рухнуло? [Електронний ресурс] : Данкор – онлайн Сумской информационный портал от 13.03.2013. – Режим доступу : <http://www.dancor.sumy.ua/articles/law/94979>.

6. Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 466. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-%D0%BF>; Деякі питання забезпечення діяльності Державної архітектурно-будівельної інспекції, її територіальних органів та їх працівників [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 558. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/558-2011-%D0%BF>.

7. Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. № 461. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/461-2011-%D0%BF>.

8. Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2011 р. № 553. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=553-2011-%EF>.

9. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.1994 № 208/94-ВР. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80>.

10. Про Державний бюджет України на 2012 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 22 грудня 2011 р. № 4282-VI. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.

11. Про Державний бюджет України на 2011 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2857-VI. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2857-17/page>.

12. Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2006 р. № 268. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2288-99-%D0%BF>.

13. Коломієць М. П. Словник іншомовних слів / М. П. Коломієць, Л. В. Молодова. – К. : Освіта, 1998. – 190 с.

14. Юрченко Є. О. Негативний вплив корупції на функціонування механізмів державного архітектурно-будівельного контролю в Україні / Є. О. Юрченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Вип. 2 (42). – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. – С. 306–313.